

Fordította Karol Wlachovský...

A könyvkupac és az örökkévalóság

Tudják, mi a legjobb a könyvekben? Hogy egy egész világ fér el bennük! – mondja Karol Wlachovský, akit joggal tekinthetünk a magyar és szlovák irodalom közötti élő hídnak, hiszen évtizedek óta fáradhatatlanul tolmácsolja a magyar irodalom színe-javát szlovák nyelvre, Mikszáth Kálmántól Nadas Péteren át a kortárs szlovákiai magyar irodalomig, Grendel Lajosig. Tette ezt azokban az időkben is, amikor egyes szerzőket a hivatalos közélet agyon- vagy elhallgatott...

Többször is kinevezték a Budapesti Szlovák Intézet élére. A hazai magyar felsőoktatásban – a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, az Eötvös Loránd és a Szegedi Tudományegyetemen – fordításelméletet s irodalomtörténetet oktatott/oktat. Az egyetlen szlovák hazai hetilap, a Ludové noviny rendszeres szerzője és sorra születnek fordítás-remekjei is. Lehet, hogy a szlovákok közül Karol Wlachovský a magyar irodalom legjobb ismerője? Az biztos, hogy munkáit úgy a magyar, mint a szlovák közönség ismeri. Számos kitüntetést is kapott. *Déry Tibor- és Füst Milán-díjas*, s irodalmi tevékenységét a hazai szlovák közösség is többször elismerte. *Hetvenedik születésnapján, 2011. májusában a Szlovák Kulturális Minisztérium Arany Plakettjét is megkapta.*

A Magyar Televízió szlovák magazinja, a Domovina munkatársai Karol Wlachovskýval látogattak el életének néhány fontos budapesti helyszínére, ahol *Antala Zsuzsanna* kérdéseire válaszolt.

1. állomás: Szlovák Intézet, Budapest, Rákóczi út 15.

– *Fero Lipták képzőművész kiállítását nézzük, aki részben az Ön által fordított könyvek illusztrátora is. Annak idején, a Budapesti Szlovák Intézet igazgatójaként Ön is számos kiváló kiállítást rendezett itt. Hogyan emlékszik azokra az évekre?*

– A Csehszlovák Kulturális és Információs Központ vezetőjeként kerültem Budapestre. Az volt a feladatom, hogy közvetítem a cseh és szlovák kultúrát, s az ország kisebbségi magyar és német értekeit is képviseljem. 1993. január 1-jétől az intézet jogutódja a budapesti Szlovák Intézet lett. 1999-ben ismét engem neveztek ki az intézmény élére. Ez az évtized, visszatekintve, gazdag volt, hiszen mintegy háromezer rendezvényt szerveztünk meg. Sok szép emlék kötődik hozzájuk.

– *A magyar kulturális, művészeti és irodalmi életben is azokban az években lett igazán jó neve az intézetnek.*

– Az alapokat még a rendszerváltás utáni föderális Csehszlovákia külügyvezetésének köszönhetjük. A budapesti diplomáciai életben olyan szlovákok kerültek vezető pozícióba, akik jól ismerték a magyar társadalmi-kulturális viszonyokat és a rendszerváltást követő eufórikus években sikerült jó kapcsolatokat kiépíteni a szlovák és cseh kultúrát befogadni, megérteni, megismerni kívánó magyar értelmiségi réteggel is.

– *Kiket említene meg közülük?!*

– Az írók közül Mészöly Miklóssal voltam a legjobb kapcsolatban, na meg Konrád Györggyel. A fiatalabbak közül Esterházy Pétert és Nadas Pétert említeném meg. Kortársaim közül pedig – akik már a hetvenes évektől bevezettek a magyar kulturális életbe – Kiss Gy. Csaba docens, a miskolci Zimonyi Zoltán és a néhai Szappanos Balázs neve mindenképpen fontos. Számomra nagyon jelentősek, mert én nem végeztem magyar szakot vagy hungarológiát, s a magyar tanult nyelv a számomra. Nagyon sokat köszönhetek nekik, hogy kivételes „körökbe” vezettek be. Így ismerkedhettem meg személyesen Mándy Ivánnal, Ottlik Gézával, Szentkuthy Miklóssal, Örkény Istvánnal – akiket a későbbiekben fordítottam is.

– Szlovákiában többek közt azzal is vált ismertté és elismertté, hogy Ön volt az első, aki az ottani modern magyar szerzőket is kezdte szlovákra fordítani. Tulajdonképpen hogyan kezdődött a műfordítói pályája?

– Szerintem a véletlennek köszönhető, bár annak is megvannak a maga törvényszerűségei. A pozsonyi Comenius Egyetem elsőéves hallgatója voltam, amikor egyedül nekem engedélyezte a dékán, hogy nappali tagozatos hallgatóként munkát vállaljak. Így kerültem 1963 novemberében a Slovenské pohľady irodalmi folyóirat szerkesztőségébe, ahol annak idején Milan Ferko volt a főszerkesztő. A kollégáim Túróból és Liptóból származtak – ott született Pavel Vilikovský is –, jómagam pedig Gömörből. (Noha Kassán születtem, édesanyám csak a születésem körüli napokat töltötte ott.) Milan Ferko főszerkesztő azt vallotta, hogy a csehszlovákiai magyar irodalom is a csehszlovák irodalmi kontextus része, tehát a Slovenské pohľady folyóiratnak is foglalkoznia kell vele. Egyszerűen feladatul kaptam a fordítást, mondván, hogy talán csak nem képzelem, hogy a magyar irodalom tolmácsolásával éppen a túróci vagy liptói kollégákat fogja megbízni, mégiscsak közelebb kell, hogy álljon az egy gömörihez... Így történt, hogy az első folyóiratba szánt szövegemet apám segítségével fordítottam le, aki sokkal jobban tudott magyarul, mint akkor én.

– Mi volt az első fordítása?

– Käfer István professzor egyik tanulmánya, aki akkoriban a Comenius Egyetem lektoraként dolgozott. Utána következtek a Pozsonyban élő magyar szerzők művei. Az első fordításkötetem Monoszlóy Dezső Tetovált angyalok című könyve volt, ami két kisregényt tartalmazott. Folyóiratoknak fordítottam még Doba Gyulát és Dobos Lászlót is. A kortársaimmal egy antológiában találkoztam először, amelyben az első elbeszélés annak a Grendel Lajosnak a műve volt, akit a mai napig a legjelentősebb szlovákiai magyar szerzőnek tartok. Gyakorlatilag utána szinte

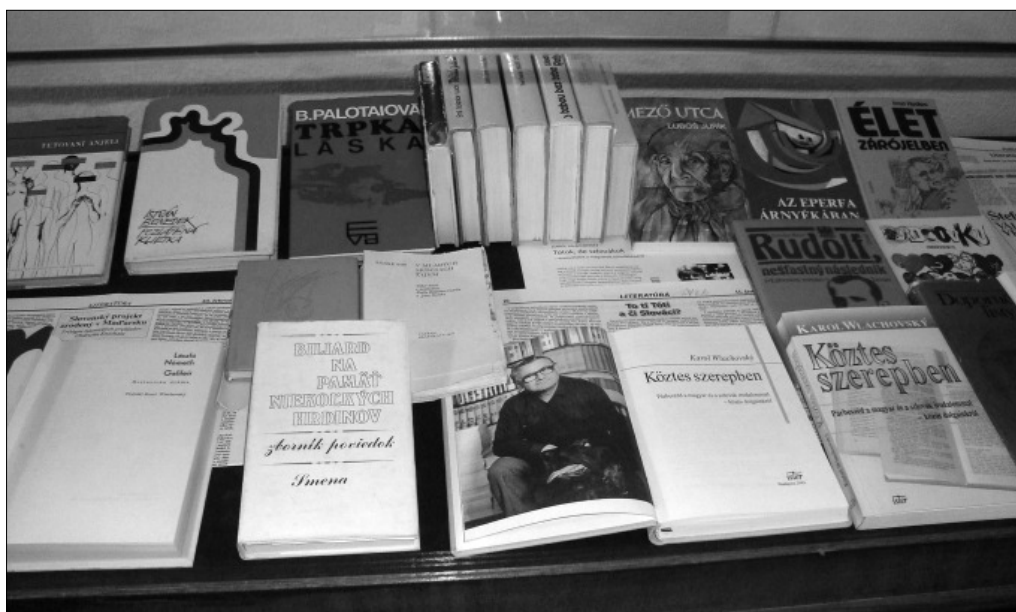
csak az ő írásaival foglalkoztam. A fordítás által egy új világot fedeztem fel és azt kerestem, ami a szlovák irodalomból hiányzott.

– Mi volt az?

– A polgári kultúra hagyománya, ami a kiegyezést követő gazdasági fellendülés idején új életformát, nézőpontot teremtett a magyar irodalomban és képzőművészetben is. A két háború közötti időszakban a Nyugat köré csoportosuló alkotók műveiben érte el tetőfokát.

Mészöly Miklós vitt el engem Ottlik Géza lakására, akinek később lefordítottam az Iskola a határon című regényét, az egyik legjobb magyar írásművet. A szerző szerint az enyém volt a tizenkettedik idegen nyelvű fordítás. 1976-ban jelent meg és tízezer példányban kelt el, ami a mai viszonyok között szinte hihetetlennek tűnik. Úgyesen kihasználtuk a szocialista és fejlődő országok irodalmából megjelent sorozatot: Mészöly Miklóst és Balázs Józsefet (a Koportos című művével) is sikerült becsempésznünk a kiadványok közé. Dobozy Imre klasszikusát, A tizedes meg a többiek címűt is így adtuk ki. A magyar közönség ennek elsősorban a filmes feldolgozását ismeri. Nagyon szép példányszámban keltek el. Örkény István műveit szintén ide sorolhatjuk. A belőlük készült válogatást a fiataloknak szánt olvasmányok között is kiadtuk. Nagy lépés volt ez a kortárs magyar irodalom felé. A Pozsonyi Színház- és Filmművészeti Főiskolán Dušan Dušek docens a mai napig Örkény novelláiból írat a hallgatókkal filmforgatókönyveket.

Kedvenceim közé tartozik Mándy Iván, akivel nagyon jó személyes kapcsolatban voltam. A hetvenedik születésnapjára egy olyan művet fordítottam le, ami magyarul sem jelent meg, a Régi idők mozija elődjét. A kortárs magyar irodalomból később egy kicsit visszatekinttem, bár a fordítónak sokkal könnyebb a kortársakat tolmácsolni, hiszen kisebbek a nyelvi eltérések. Így kerültem kapcsolatba

Kosztolányi Esti Kornél ciklusaival. A mostani kritikai kiadásnál jöttem rá, hogy én voltam az első, aki mindkettőt lefordította. Utánam még egy moszkvai kolléga tette meg ugyanezt.

– *Azért nagy felelősség is az, hogy az ember éppen mit választ ki, fordít le és kínál az olvasóknak.*

– Egy idő után már nem hagytam magam befolyásolni. Kedvező helyzetben voltam a Tatra Kiadónál, megengedhettem magamnak a választást. A Világirodalmi Figyelőt is én szerkesztettem, sőt a Smena Kiadónak is dolgoztam. Akkor már csak azt tolmácsoltam, amit a saját ízlésem diktált, nem azt, amit előírtak volna. Az egyik legsikerültebb, bár hosszú ideig húzódó munkámnak Hamvas Béla A bor filozófiája című műve fordítását tartom...

– *Annakidején még idehaza sem sokan ismerték...*

– Igen, de nekem szerencsém volt, mert magyarországi bolyongásaim során sikerült szert tennem egy szombathelyi kiadású példányra. Tulajdonképpen már az 1990-es Budapestre érkezésem előtt készen voltam a fordításával, viszont csak a két igazgatóságom közötti időben, amikor újra foglalkozhattam fordítással, tudtam kiadatni. A XX. századi magyar irodalomból még meg kell említenem Kertész Ákos Makra című művét. Ezt a fordításomat majdnem bezúzták, mert a szlovák olvasóközönség a hetvenes évek második felében belőle értesülhetett először, hogy mi is történt Magyarországon az 1956-os forradalomban...

Mikszáth és Grendel műveinek fordítására vagyok a legbüszkébb! Közös tulajdonságuk, hogy mindketten meglehetősen tar koponyával rendelkeznek – ami Mikszáth szerint a sok ész jele. Grendel Lajost, egy trilógiáján keresztül még 1985-ben, szerintem nagyon sikeresen, én vezettem be a szlovák irodalmi köztudatba. Abban az időben ezt tartották a legjobb szlovák fordításnak, amiért a legmagasabb fordítói díjat kaptam meg. Több kritika is megjelent róla, Peter Andruška például azt írta, hogy az én fordításaim olyanok, „mintha Grendel eredeti szövegei lennének”. (Az persze csak pletyka, hogy én hamarabb fordítom le Grendelt, mint ahogy megírná az adott művet...)

– *Azért azt tudjuk, hogy általában már a kéziratot fordítja.*

– Így van.

– *Mi lesz a következő fordítói munkája? Tudom, hogy készül az ötödik Mikszáth-mű...*

– Igen, a Beszterce ostroma lesz a következő. Viszaterék az eredeti címhez, mert szlovák-magyar kontextusban és a szlovákoknak a korabeli államban betöltött szerepét tekinte az egyik legfontosabb műnek tartom. Egyébként is abból az alapigazságból indulok ki, hogy a magyar és szlovák nemzet annakidején egy közös államban lépett az európai „színpadra”. A múltban nagyon nehéz volt elválasz-

tani a szlovák és magyar etnikumot, nem a nyelv határozta meg az emberséget – főleg a vegyes területeken. A nyelvi különállást tulajdonképpen csak a XIX. századi modern nacionalizmus vezette be a köztudatba.

Folytatom a Mikszáth-sorozatot, mert Kiss Gy. Csaba barátommal már a hatodik kötet szerkesztésénél tartunk. Grendel életművét pedig teljes egészében sikerült lefordítanom, ami a kortársak közt ritka, mint a fehér holló. Még senkinek sem sikerült a szlovák irodalomba átültetni egy kortárs író összes alkotását!

2. állomás: Írók Boltja az Andrássy úton

– *Éppen Hamvas Béla „A bor filozófiája” című művének eredetijét lapozgatom... Szerencsére, itt is lehet kapni. Egyébként az Ön fordításait meg lehet vásárolni a szlovákiai könyvesboltokban?*

– Szerintem ez a könyv már elfogyott, bár aránylag jó, ötezres példányszámban jelent meg. Éppen azon gondolkodtam, hogy újra meg kellene jelentetni, bár most már kibővíteném a többi magyar szerzőnek a borról szóló írásaival is. Lefordítottam Márai Sándornak A magyar borról című írását is, Mészöly Miklósnak a bor filozófiájáról írt, maig kiadatlan művét. Szabados Tamás is értekezett e témában (Praktikus borfilozófia) – mondván, hogy nem beszélni kell a borról, hanem inni!

Autómmal bebarangoltam az egész Magyarországot, sőt a határon túlra is eljutottam. Volt szerencsém megismerni a kolozsvári magyar írókat is.

– *Szilágyi Istvánt például...*

– Igen, őt. A Kő hull apadó kútba című zseniális regényét sajnos nem sikerült teljes egészében lefordítanom, csak százhatvan oldalig jutottam el benne. Át kellett adnom egy kollégának, mert az akkori Szlovák Kulturális Minisztériumba érkezett egy vádló levél, miszerint a fordításaimmal igyekszem egyesíteni még a határon túli magyar közösségeket is...

– *Később olyan idők is jártak, amikor azt vetették a szemére, hogy „Wlachovský Karcsi egy magyarbérenc”...*

– Persze, mert én nem szakítottam meg a baráti kapcsolataimat senkivel a szerint, hogy az illető éppen kedves volt-e a hatalomnak vagy sem. Hát ez sok szlovákiai polgárnak nem tetszett... Hosszan mesélhetnék a Tatra Kiadóban tapasztaltakról is. Ha egy magyar könyv kiadása sikeres volt, akkor azt a kiadó dicsőségének könyvelték el, bezzeg, ha valami gond volt vele, akkor arról csakis a Wlachovský tehetett...

– *S mit szól hozzá a szlovák közvélemény, hogy Karol Wlachovský gyakorlatilag a mai napig Budapesten él? Magyarországi egyetemeken tanít, sokat fordít...*

– Ez a lehetőség talált meg engem. Soha nem készültem tudatosan erre a pályára, a tanításra sem.

Az, hogy a könyveknek szentem az életem, valahogy kezdettől egyértelmű volt. A jelenlegi munkámhoz, a fordításhoz sokkal jobb körülményeim vannak itt, mint Szlovákiában. Bár nagy kihívás, mert tisztában vagyok vele, hogy szüntelenül kapcsolatban kell maradnom a szlovák nyelv fejlődésével is. Erre nagyon odafigyelek és követem a kortárs szlovák irodalmat, bár nem győzők minden újat elolvasni. A magyar irodalommal ugyanez a helyzet. Következésképpen választom ki azokat a műveket, amelyekre a munkám és életem szempontjából szükségem van.

– *Hány kötet fordítását tervezi még?*
 – Nincsen számszerű tervem. Úgy érzem, hogy évente két könyvvel még elbírnék, szóval úgy tíz kötet tolmácsolásával még szívesen bővíteném a „fordítói palettámat”!

3. állomás: Klauzál Könyvesbolt és Kortárs Galéria, Klauzál tér 13.

– *Ma mutatják be a tótkomlói születésű Benedek István Gábor új könyvét. Az ő műveit szintén fordította, azért is jöttünk el ma ide.*

– Igen, a talán legismertebb művét, A komlói tórárt, én fordítottam szlovákra.

– *Azzal robbant be a szépirodalomba.*
 – Úgy emlékszem, hogy a szintén tótkomlói születésű István Anna hívta fel rá a figyelmemet. Azzal ragadott meg a könyv, hogy a tótkomlói szlovákok és zsidók között leírt kapcsolatot nagyon egyedinek találtam benne. Örülök, hogy bár az egész kötetet nem én fordíthattam, de legalább a címadó elbeszélést volt szerencsém átültetni szlovákra. Akkor ismerkedtem meg a szerzővel és adott nekem egy kéziratot, azét az elbeszélését, amelyben a háború végi terezíni élményeit meséli el...

– *Szóval ismét csak kéziratból fordított, hiszen csak ebben a most megjelent könyvben szerepel az említett elbeszélés... Közben Benedek István Gáborhoz értünk.*

– *Big, hoztunk neked egy meglepetést! Hát igen, tótkomlóiak egymás közt...*

– Szevasz, Karcsi! Örülök, hogy itt vagy! Te vagy az egyetlen olyan barátom, aki mindig barátom kellett volna, hogy legyen az életben, de nem lettünk azok, mert az élet elválasztott bennünket! Ha jól emlékszem, két-háromszor találkoztunk, de a leg-

nagyobbat köszönhetem neked, hogy lefordítottad szlovákra egy novellámat, A komlói tórárt!

– Nemcsak egyet, kettőt! A ma bemutatott kötetből is egyet, mindjárt megkapod, itt van a táskámban.

– *Nem „véletlen” ez a fordítás, hiszen Wlachovský úr családjában is van valami tótkomlói szál. Jól tudom?*

– Jól. Valóban van egy komlói szál, ugyanis volt egy nagyapám. A nagybátyámnak a tanára volt a rozsnói gimnáziumban és megbuktatta görögből. Erre ő aztán jelentkezett egy pályázatra és elment kántornak, azt hiszem, Pitvarosra.

– Az ott van a szomszédságunkban...

– Ez még a második világháború előtt volt, felvette a magyar állampolgárságot, kivitték aztán a keleti frontra. Szerencséje volt, hazajött Pitvarosra. Onnét aztán a második világháború után áttelepültek a szlovákok a Felföldre. Ő aztán átment – azt hiszem, hogy Koppány János lelkipásztor meghívására – Tótkomlóra és ott kántorkodott. A másik kapcsolatomban Tótkomlóval, hogy mikor megkaptam „A tótkomlói szlovákokért” Díjat, akkor a vele járó pénzjutalmat átutaltattam az ottani szlovák általános iskola felújítására. Ez volt a magánszemélytől elfogadott legnagyobb adományuk. Erre az akkori polgármester megígérte, hogy engem ingyen el fognak temetni Tótkomlóson.

– Drága barátom! Nem tudok erre mit mondani, a szavam elakad, Karcsi! Szó szerint... Ez egy gyönyörű történet!

– Az irodalomban sikerült megteremtennem egy gyönyörű, zárt, mégis szabad világot, ahol senki nem zavarhat. Az örökkévalóságnak ugyanis csak egy kupac könyv marad, amelyekben kis betűkkel az is fel van tüntetve, hogy ki fordította le őket...

A beszélgetést lejegyezte: Antala Zsuzsanna